

УДК 504:37.013

О. А. ДЖАМ, канд. хім. наук, доц.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

43025, м. Луцьк, вул. Потапова, 9

olenadzham@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ І СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано важливість пошуку та вивчення методів перебудови свідомості стосовно природи, розробки нових пріоритетів взаємодії суспільства і навколишнього середовища як принципово іншого шляху розвитку цивілізації. Приведено основні характеристики екологічної освіти як одного з основних соціальних аспектів забезпечення екологічної безпеки на сучасному етапі. Визначено суть та проведена оцінка екологічної компетентності як важливого інтегрального показника навчальних досягнень. Запропонована педагогічна модель формування екологічної компетентності студентів у системі сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна компетентність, сталий розвиток

Dzham O. A.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

ENVIRONMENTAL COMPETENCE AS A FACTOR OF THE QUALITY OF ENVIRONMENTAL EDUCATION AND ENVIRONMENTAL SAFETY IN THE SYSTEM OF THE PRINCIPLES AND STRATEGIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article discussed the importance of the search and study of the methods of restructuring environmental awareness, and the development of new priorities of the interaction between society and the environment as a fundamentally different way of civilization. Basic characteristics of environmental education as one of the major social aspects of environmental security today are presented. The content and an assessment of environmental competence as an important indicator of educational achievement are determined. An educational model of ecological competence of students in the system of sustainable development is proposed.

Key words: environmental education, environmental expertise, sustainable development

Джам Е. А.

Восточно-Европейский национальный университет имени Леси Украинки

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ПРИНЦИПОВ И СТРАТЕГИЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Обоснована важность поиска и изучения способов перестройки сознания по отношению к природе, разработки новых пріоритетов взаимодействия общества и окружающей среды как принципиально другого пути развития цивилизации. Приведены основные характеристики экологического образования как одного из основных аспектов обеспечения экологической безопасности на современном этапе. Определена суть и проведена оценка экологической компетентности как важного интегрального показателя учебных достижений. Предложена педагогическая модель формирования экологической компетентности студентов в системе устойчивого развития.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая компетентность, стабое развитие

Вступ

Принципи технократичної цивілізації, які спрямовані на подальше зростання влади людини над природою, виявилися неспроможними. Людство знаходиться перед вибором, результатом якого є вирішення питання про його власне виживання та про подальший розвиток. Сучасні безвідходні технології і інші природоохоронні дії при всій їх абсолютній і життєвій необхідності самі по собі не здатні розв'язати проблеми екологічної безпеки. При

нинішній незбалансованості виробництва і споживання з природними циклами біосфери подібні заходи допоможуть лише виграти якийсь час для більш радикальної перебудови всієї системи в цілому, і в найбільшій мірі – людської свідомості.

У результаті усвідомлення того, що глобальний характер впливу діяльності людини на природне середовище став сумною реальністю, неконтрольована негативна дія антропогенних чинників на природу досягла порогу її самозахисту, і виникла ідея свідомого управління еволюцією біосфери.

Необхідні фундаментальні зміни в системі цінностей, інститутах і способах життя з урахуванням того, що екологічні, політичні, економічні, соціальні і духовні потреби тісно взаємозалежні. Екологічні імперативи невідворотні і повинні лягти в основу життєвої стратегії кожної людини, а також національної, регіональної і світової політики. Заперечення цієї вимоги викликає загрозу деградації середовища життя людства.

Умови та чинники формування екологічної небезпеки, шляхи та засоби зниження або запобігання негативного впливу на людину і довкілля мають місце у працях В. М. Шмандія, В. Ю. Некоса, А. В. Яцика [3, 5]. Основні принципи переходу суспільства до сталого розвитку, принципи розвитку природи, положення екологічної парадигми,

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів

Пріоритет самостійності й суб'єктивності людини в сучасному світі потребує загальнокультурної основи її освіти, розвитку у сучасних студентів – майбутніх спеціалістів навичок мобілізації свого особистого потенціалу для вирішення різнопланових професійних завдань, зокрема, й екологічних.

Практика показує, що в сучасних умовах на ринку праці потрібен такий випускник ВНЗ, який не буде чекати інструкцій, а входить в життя вже з сформованим творчим, проектно-конструктивним досвідом, тому такий спеціаліст може розглядатися з практичної точки зору, як професійно-компетентна людина. Основною метою професійної освіти повинна стати підготовка компетентного, вільноволодіючого своєю професією і орієнтованого в суміжних галузях діяльності, готовністю до постійного професійного росту спеціаліста.

У той самий час, в умовах сучасної екологічної ситуації, яка склалася в багатьох регіонах України та на планеті в цілому, стає актуальним включення в структуру як професійної компетентності спеціаліста, так і громадянської компетентності людини екологічної складової, яка б дозволила своєчасно знаходити правильні (з точки зору мінімального ризику для здоров'я людини і якості навколишнього середовища) вирішення проблемних екологічних ситуацій.

Останнім часом у науково-педагогічному обігу з'являються нові поняття. Частото вживання нових термінів сприяє дослідженню як процесів розвитку особистості,

ознаки і складові сучасної біосферної кризи людства, умови розвитку та принципи і механізми стійкості соціально-економічних систем розглянуто М. О. Клименком [4]. Значну увагу приділено класифікації і методам визначення індикаторів сталого розвитку, а також головним положенням коцепцій екологічної освіти та освіти для сталого розвитку у роботах Боголюбова В. М. та Мельник Л. Г. [4].

Мета роботи – розкрити суть та основні характеристики одного з основних соціальних аспектів забезпечення екологічної безпеки – екологічної освіти на сучасному етапі.

Інформаційною базою для написання статті слугували матеріали періодичних видань та результати авторських досліджень.

дженню як процесів розвитку особистості, так і тих, що відбуваються у суспільстві. Одним з таких вдалих понять є «компетентність». Поняття компетентності у царині педагогіки набуває поширення у зв'язку із запровадженням освітніх стандартів.

Об'єктивна реальність не обмежується і не вичерпується соціумом. Природне і соціальне середовище невіддільні одне від одного не лише тому, що є біосоціальною істотою, а й тому, що безпосередньо чи опосередковано вона повсякчас впливає на природу. І задоволення практично всіх потреб залежить від можливостей і властивостей природи. Екологічні негаразди і проблеми, як і погіршення стану здоров'я людей внаслідок антропогенних змін довкілля, стали атрибутом сучасності. Беручи до уваги зазначене вище, можна стверджувати, що виділення у структурі життєвої компетентності особистості екологічної складової диктується об'єктивною дійсністю.

Змістовне наповнення екологічної компетентності і її значення у структурі життєвої компетентності обумовлені історично. На початкових етапах розвитку людства екологічна складова займала чільне місце в структурі життєвої компетентності. У первісні часи життя людини безпосередньо залежало від природних умов і ресурсів. Від знання про місця зростання їстівних і лікарських рослин, поведінку тварин, що були об'єктом полювання і тих від яких, навпаки, слід було вберегти себе, як і від знань про місце розташування природних сховищ, джерел води,

циклічні зміни погоди, від уміння швидко застосовувати ці знання на практиці у кожному конкретному випадку залежало фізичне виживання людини. У структурі життєвої компетентності первісної людини екологічна компетентність складала значну частку, а змістовне наповнення останньої було переважно природознавчим. Нині залежність людини від природи залишається опосередкованою, але стає все більш усвідомленою. Від діяльності людини залежить не лише здоров'я і життя її самої, а й стан довкілля.

Екологічна компетентність залишається складовою життєвої, набуваючи соціальних ознак: по перше, вона пов'язана з можливостями задоволення матеріальних, духовних потреб людини; по-друге, із зростанням від-

повідальності за екологічні наслідки дій і вчинків перед іншими людьми, наступними поколіннями.

Історично змінювалось співвідношення аспектів природокористування і природозбереження у змісті екологічної компетентності. Якщо екологічна компетентність первісної людини спрямовувалась на забезпечення себе, задоволення споживчих потреб, не передбачала компонентів, пов'язаних зі збереженням природи, то в наш час природоохоронна складова посилюється, оскільки задоволення навіть простих потреб (потреб у чистому повітрі, воді тощо) пов'язане зі збереженням якісних характеристик природного середовища.

Таблиця

Педагогічна модель формування екологічної компетентності студентів

Компоненти педагогічної моделі	Зміст компонентів педагогічної моделі формування екологічної компетентності
Цілі	
Соціальні	Підготовка студента екологічно вихованого й освіченого, творчо думаючого і діючого, спроможного своєю життєдіяльністю вирішити екологічні проблеми
Психологічні	Співдія розвитку екологічних поглядів, міркувань по відношенню до природи та екологічних проблем, що трансформується в екологічну свідомість, допомагає формуванню мотиваційно-ціннісної сфери особистості студента
Дидактичні	Засвоєння студентами системи екологічних знань, формування вмій творчо вирішувати навчальні завдання
Виховні	Формування екологічно-значущих особистих якостей (гуманізм, бережливість, відповідальність за результат своєї діяльності)
Функції	
Навчальна	Організація та здійснення процесу засвоєння студентами системи екологічних знань, формування умій та навичок, здобуття досвіду екологічної діяльності
Розвиваюча	Направленість на розвиток інтелектуальної та мотиваційної сфери особистості студента
Принципи	
Гуманізації	Виходять з прав людини на безпечне середовище і виражають ідею формування людини, здібної до екологічної компетентної діяльності з установкою на збереження життя на Землі та спасіння людства від екологічної катастрофи
Прогностичності	Актуалізують проблему формування у студентів почуття передбачуваності й турботи про майбутнє, здібності прогнозувати можливі шляхи розвитку життя і людства, проектувати умови збереження генофонду біосфери і здоров'я людей
Взаємозв'язків глобального, національного і регіонального підходу	Складаються з виявлення джерел екологічних проблем, як причин неадекватної дії людей, нехтуючих екологічними законами та правилами. Дозволяють відкрити як почуття так і інтелект тих, хто навчається, розвивати здібність мислити національно і глобально, діяти локально
Міждисциплінарності	Припускають взаємодію різнопланових наукових дисциплін – природничих, гуманітарних, соціально-економічних, юридичних, їх інтеграцію і консолідацію
Системності	Забезпечують організацію формування екологічної компетентності студентів на основі всіх її компонентів: цілей, змісту, методів і засобів навчання, форми організації різних видів діяльності

У ідеях сталого (екологічно збалансованого, гармонійного та самодостатнього) розвитку, що передбачає узагальнення екологічних, економічних і соціальних чинників розвитку суспільства знайшло своє відображення усвідомлення взаємозалежності людини і природи; збалансування людського споживання і можливостей природи до самовідновлення; урахування прав та інтересів нинішнього і майбутнього поколінь.

Формування екологічної компетентності громадян є одним з найголовніших завдань освіти сталого розвитку. Екологічна компетентність дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку. Тому екологічна освіта потребує особливої уваги. Оскільки збалансованість є результатом узгодження економічно-соціального розвитку суспільства та збереження довкілля однією з важливих тенденцій у екологічній складовій є формування у громадянина здатності приймати рішення і діяти в інтересах сталості і збереження довкілля. Такі якості особистості притаманні екологічно-компетентній людині. Всі люди повинні володіти знаннями

Освіченість особистості виявляється у її здатності приймати рішення, діяти на основі ієрархії: суспільне і особистісно-значущі цінності та потреби, користуючись здобутими знаннями і набутими вміннями. Формування у громадянина здатності приймати рішення та діяти в інтересах збереження довкілля є провідною світовою тенденцією розвитку екологічної

і навичками, що дозволяють їм сприяти процесу сталого розвитку, який відповідає потребам сучасності і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольнити свої потреби.

Освіта має забезпечувати у людей і суспільства здатність працювати заради сталого розвитку. Його мета полягає у тому, щоб люди були більш інформованими, моральними, відповідальними і вимогливими.

На відміну від попередніх стратегій розвитку людства, де відповідальність за стан довкілля покладалась насамперед на уряди держав, сталий розвиток передбачає відповідальність громадян за стан навколишнього середовища. Питання захисту довкілля можуть бути успішно вирішені тільки за участі в цьому процесі усіх громадян. Кожен громадянин повинен мати відповідний доступ до інформації, що стосується довкілля, якою володіють державні органи. Громадяни повинні мати можливість брати участь у процесі прийняття рішень.

Пропонується педагогічна модель формування екологічної компетентності студентів (табл.).

Висновки

освіти як соціального аспекту забезпечення екологічної безпеки, яка потребує переорієнтації основної уваги із забезпечення знань на опрацювання проблеми та знаходження важливих рішень. Останнім часом екологічна компетентність виступає визначним у світі критерієм та інтегрованим показником якості екологічної освіти.

Література

1. Зеркалов Д. В. Екологічна безпека та охорона довкілля / Д. В. Зеркалов. – К.: Основа, 2012. – 514 с.
2. Лук'янова Л.Б. Екологічна освіта у навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти / Л. Б. Лук'янова. – К.: Міленіум, 2006. – 252 с.
3. Шмандій В. М. Екологічна безпека / В. М. Шмандій, В. Ю. Некос. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 436 с.

4. Боголюбов В. М. Стратегія сталого розвитку / В. М. Боголюбов, М. О. Клименко, Л. Г. Мельник. – Херсон: Олді-плюс, 2012. – 446 с.
5. Яцик А.В. Екологічна безпека в Україні / А. В. Яцик. – К.: Основа, 2003. – 216 с.

Надійшла до редколегії 13.05.2016